КОНЪЮНКТУРАЛЫҚ ШОЛУ
Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарына пікіртерім нәтижелері

2019 ж. IV тоқсан

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Ақша – кредит саясаты департаменті

МАЗМҰНЫ

I. Мониторинг қатысушыларының құрамының динамикасы (3-бет)

II. Дайын өнімге сұраныс серпіні (4-бет)

III. Нақты сектордағы бағалардың өзгеруі (5-бет)

IV. Өндіріс көлемінің өзгеруі (6-бет)

V. Баланс құрылымы: активтер (7-бет)

VI. Баланс құрылымы: пассивтер (8-бет)

VII. Инвестициялық белсенділік (9-бет)

VIII. Қаржылық-экономикалық көрсеткіштердің өзгеруі (10-11 бет)

IX. Банк жүйесінің экономиканың нақты секторына ықпалы (12-13 бет)

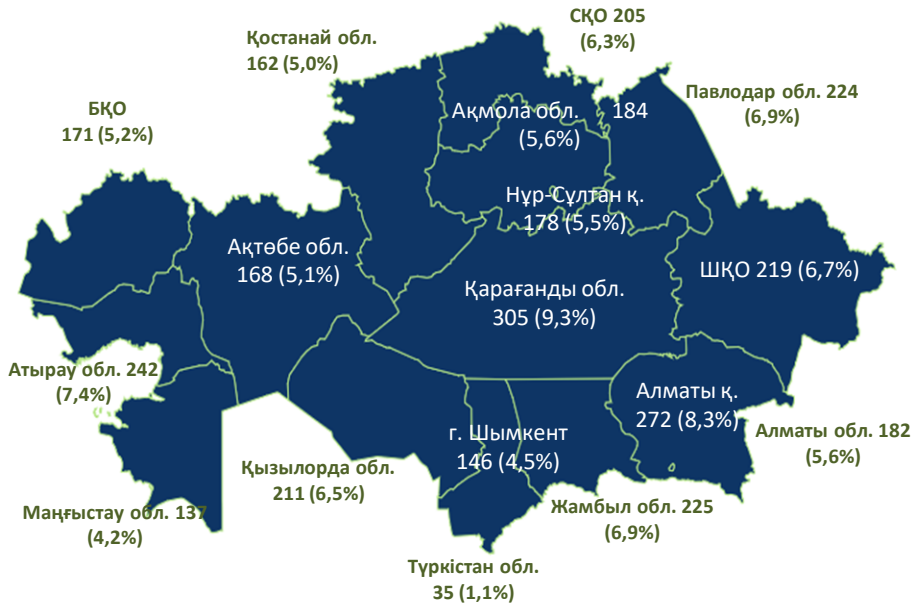
X. Валюталық бағам өзгерістерінің ықпалы (14-бет)

XI. Композиттік индикатор (15-бет)

XII. Әдіснамалық түсініктеме (16-бет)

МОНИТОРИНГ ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ ҚҰРАМЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫ

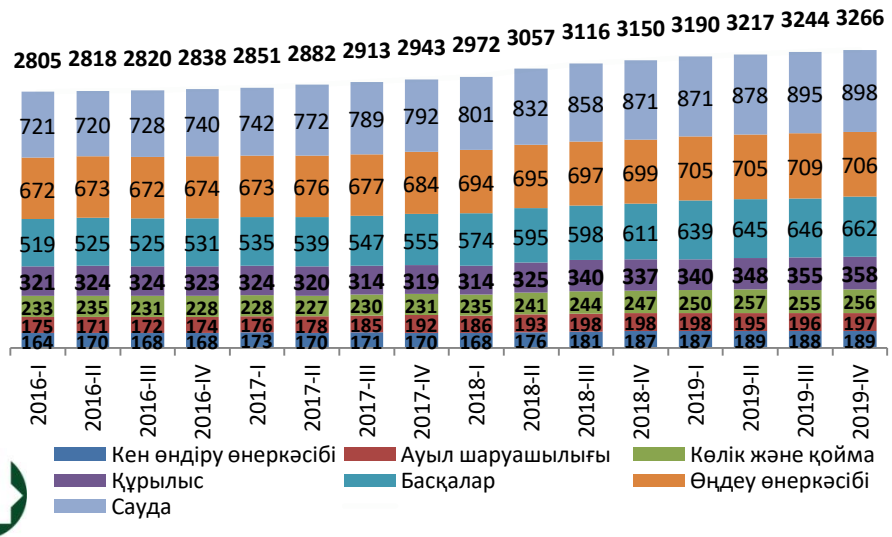
2019 жылдың 4-тоқсанында мониторингке қатысушылардың өңірлік құрамы

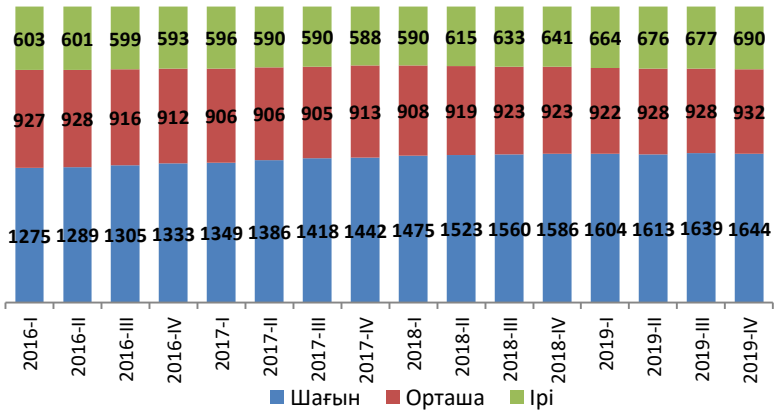
2019 жылдың 4-тоқсанында сауалнама қатысушыларының саны 22 кәсіпорынға артты. Сауалнамаға 5 шағын кәсіпорын, 3 орта және 14 ірі кәсіпорын тартылды.

Іріктеменің салалық құрамында ең жоғары өсім сауда саласында орын алды.

Мониторингке қатысушылардың салалық құрамы

Мониторингке қатысушылардың өлшем құрамы

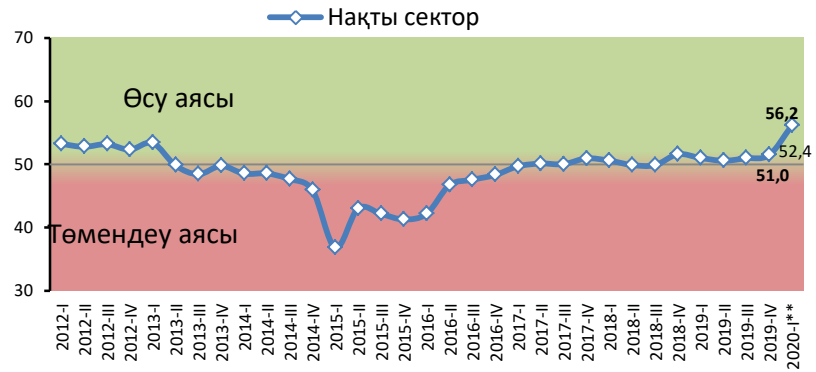
ДАЙЫН ӨНІМГЕ СҰРАНЫС СЕРПІНІ

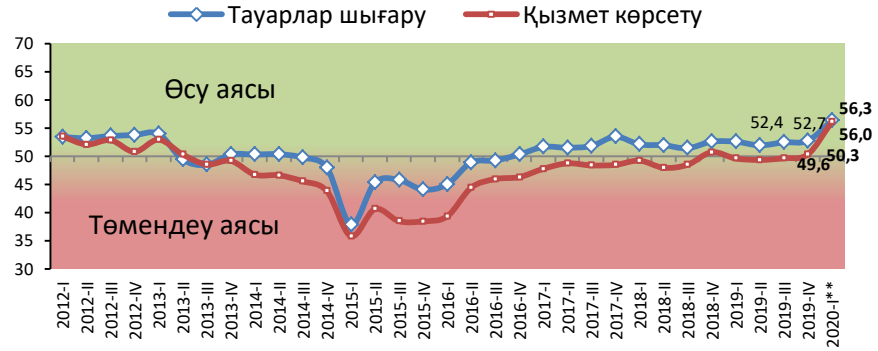
2019 жылдың 4 – тоқсанында экономикада дайын өнімге деген сұраныстың өсуі байқалды. Барлық сектордағы сұраныстың өсуінің нәтижесінде диффузиялық индекс 52,4. Сұраныстың ең жоғарғы өсімі дайын өнімді өндіру саласында, ал ең төмен өсімі сауда саласында орын алды. Өңдеу өнеркәсібінің дайын өніміне деген сұраныс кен өндіру өнеркәсібіне қарағанда сәл өсті (сәйкесінше, ДИ = 51,0 и 49,9).

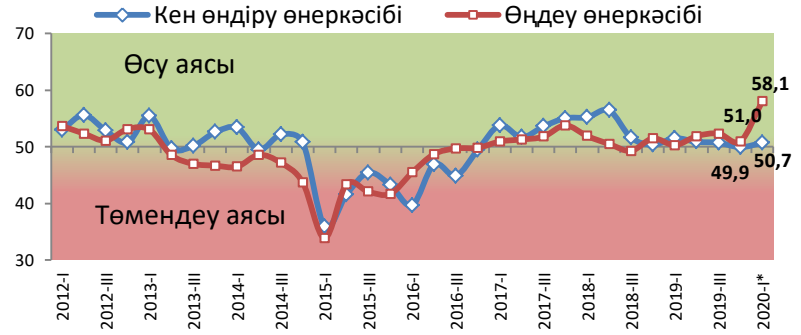
Кәсіпорындардың күтімі бойынша 2020 жылдың 1 тоқсанында олардың дайын өнімге деген сұраныстың өсу қарқынының азын-аулақ жоғарылауы күтілуде (ДИ = 56,2). Сұраныстың өсуі, кен өндіру саласынан басқа, экономиканың барлық салаларында күтілуде.

Дайын өнімге сұраныс, ДИ*

		2018		2019				2020
Кәсіпорындар жауаптары, %		2 тоқ.	3 тоқ.	1 тоқ.	2 тоқ.	3 тоқ.	4 тоқ.**	1 тоқ.
Ұлғаю	1	27,6	26,3	16,1	26,7	26,5	18,4	12,8
Өзгеріссіз	2	51,9	49,2	53,8	53,5	54,6	40,4	42,1
Төмендеу	3	19,9	24,0	28,7	18,0	16,7	13,5	16,4
Диффузиялық индекс = 1жол+0,5*2жол	4	53,6	50,8	43,0	53,4	53,7	38,6	48,2
ДИ маусымдық өзгерістерден тазартылған*	5	50,0	51,3	56,5	50,5	51,0	52,4	56,2

*ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді;

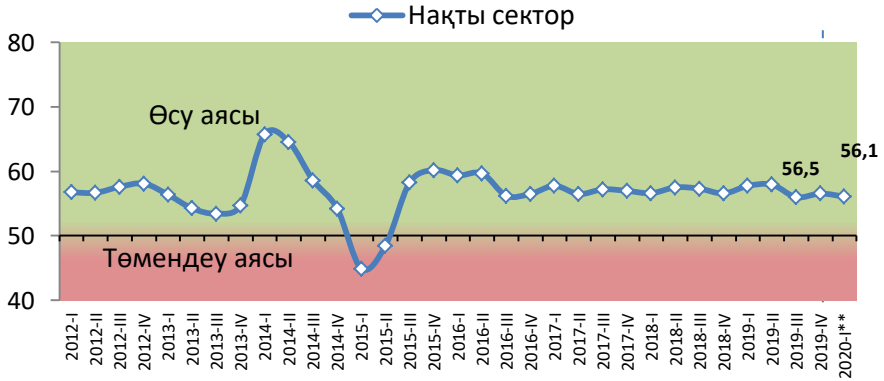
** 2020 жылдың 1-ші тоқсаны үшін кәсіпорындардың күтулері келтірілген.

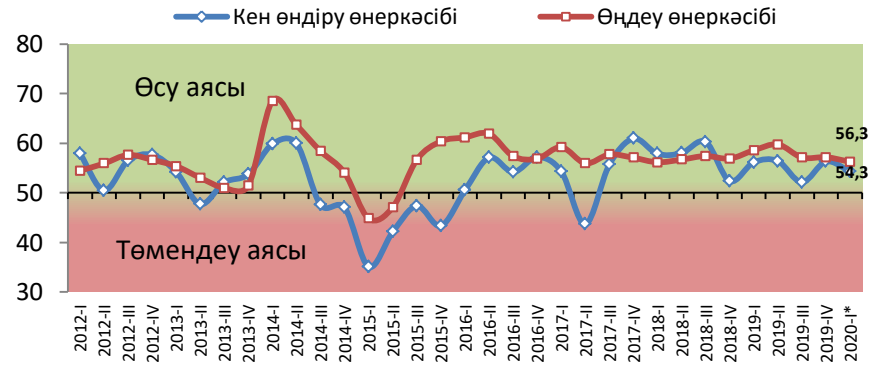
НАҚТЫ СЕКТОРДАҒЫ БАҒАЛАРДЫҢ ӨЗГЕРУІ

2019 жылдың 4 - тоқсанында кәсіпорындардың дайын өніміне деген бағаның өсу қарқыны бәсеңдеді (ДИ = 56,5). Дайын өнім бағасының өсу қарқынының бәсеңдеуі өңдеу өнеркәсібінде де, кен өндіру өнеркәсібінде де орын алды. Қарастырылып отырған салалардың бәрінде және жалпы экономика бойынша шикізат пен материалдарға деген бағаның өсу қарқыны төмендеді (ДИ = 63,5).

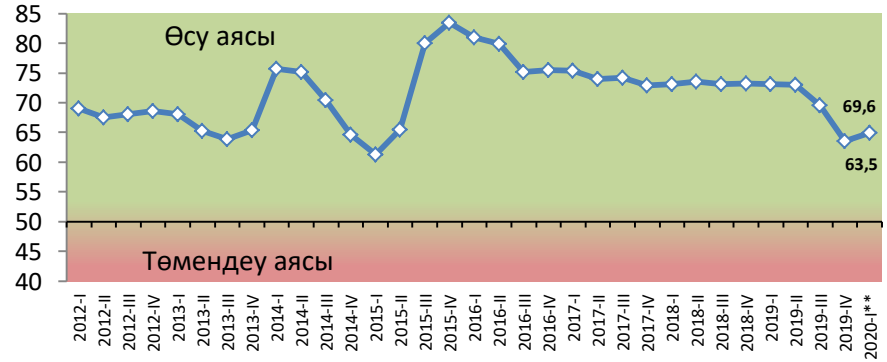
2020 жылдың 1-тоқсанында кәсіпорындар шикізат пен материалдарға деген бағаның өсу қарқынының өсуін күтуде (ДИ = 64,9), алайда дайын өнімге деген бағаны айтарлықтай төмендетуді жоспарлап отырған жоқ.

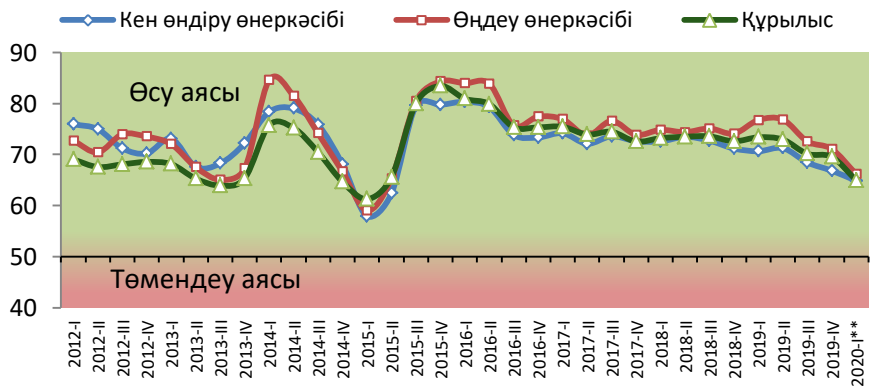
Дайын өнім бағалары, ДИ *

Шикізат пен материалдар бағасы, ДИ*

*ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді;

** 2020 жылдың 1-ші тоқсаны үшін күтулер келтірілген.

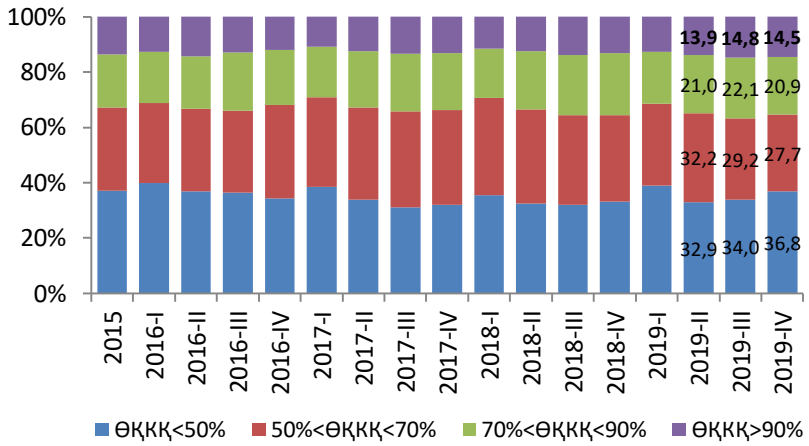
ӨНДІРІС КӨЛЕМІНІҢ ӨЗГЕРУІ

2019 жылдың 4 - тоқсанында кәсіпорындардың өндірістік қуат көздерін қолдану (ӨҚКҚ) деңгейі біршама төмендеді. ӨҚКҚ деңгейі 70%-дан* жоғары кәсіпорындардың үлесі 2019 жылғы 4-тоқсанда 36,9%-дан 35,4%-ға дейін төмендеді. Нәтижесінде, 2019 жылдың 4-тоқсанында өндіріс көлемі де төмендеді (ДИ = 51,4). Өткен жылдардың динамикасы бұл өзгерістің мезгілдік сипатын білдіреді.

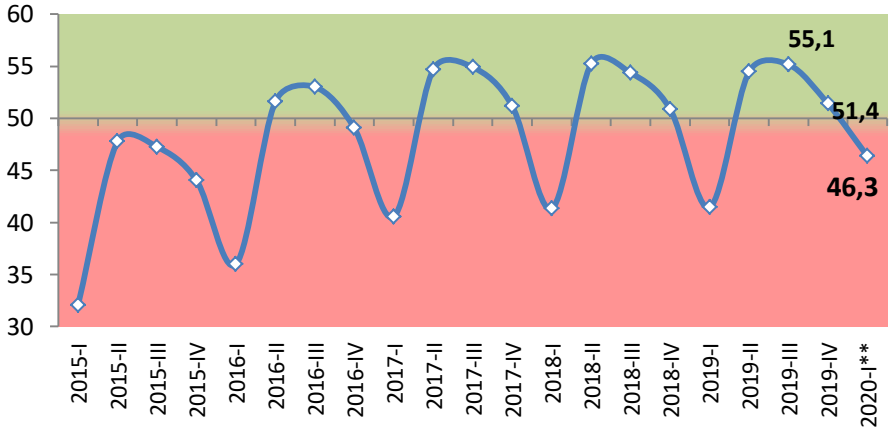
2019 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындар өндіріс көлемін арттыру қарқынын төмендетуге ниетті (ДИ = 52,7). Бұл өзгерістің мезгілдік сипатына қарамастан, жалпы кәсіпорындардың өндіріс көлемінің өзгерісінде оң динамика қалыптасты.

2020 жылдың 1 - тоқсанында кәсіпорындар өндіріс көлемінің төмендеуін күтуде (ДИ=46,3).

Өндірістік қуат көздерін қолдану деңгейі
(% жауаптар)

Өндіріс көлемі (ДИ)
(50=өткен тоқсанмен салыстырғанда өзгеріс жоқ)

*ӨҚКҚ деңгейі 70%-дан жоғары кәсіпорындар үлесіне ӨҚКҚ деңгейі 70-90% және ӨҚКҚ деңгейі 90%-дан жоғары кәсіпорындар кіреді.
**ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді
*** 2020 жылдың 1-ші тоқсаны үшін күтулер келтірілген.

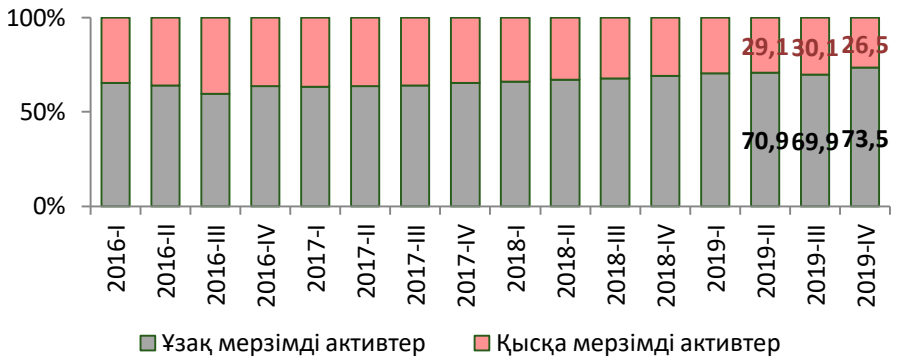
БАЛАНС ҚҰРЫЛЫМЫ: АКТИВТЕР

2019 жылдың 4-тоқсанында экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың активтер құрылымында қысқа мерзімді активтер үлесі төмендеп 26,5% құрады, сәйкесінше ұзақ мерзімді активтер үлесі 73,5%-ға дейін өсті.

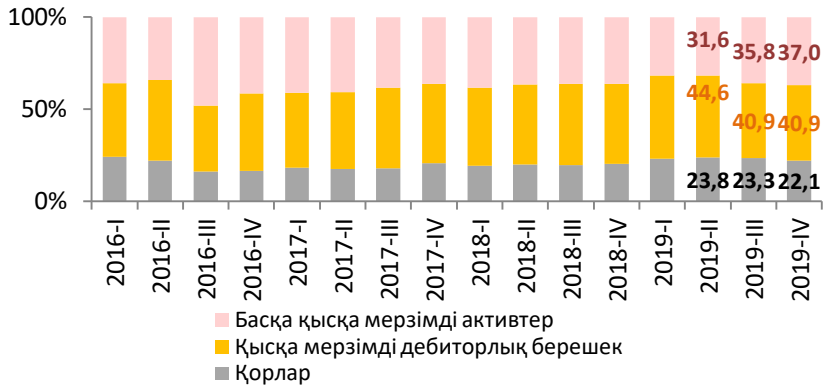
Дебиторлық берешек қысқа мерзімді активтердің негізгі бөлігі болып қалып отыр, оның үлесі 2019 жылдың 4-тоқсанында 40,9% құрады. Басқа қысқа мерзімді активтер 37,0%-ға дейін артты, ал қорлар үлесі 22,1% дейін төмендеді.

Активтердегі айналым қаражатының үлесінің және айналым қаражатының айналымдылығының салыстырмалы тұрақтылығы аясында, айналым қаражатының айналымдылығы өсіп 56,7% құрады (3-тоқсандағы 51,9%).

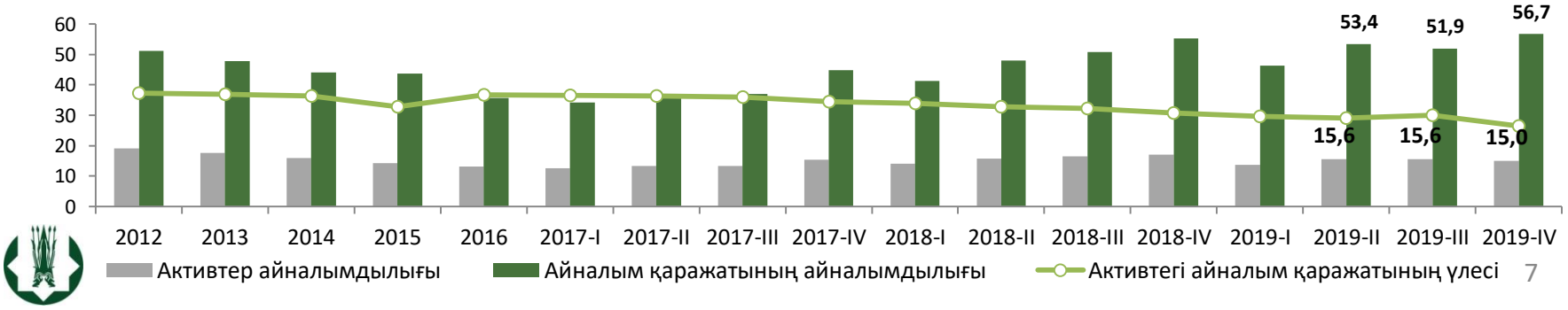
Активтер құрылымы

Қысқа мерзімді активтер құрылымы

Активтер айналымдылығының көрсеткіштері

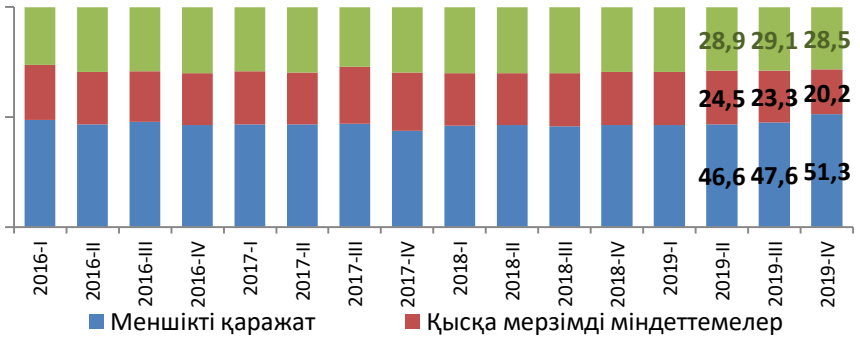
БАЛАНС ҚҰРЫЛЫМЫ: ПАССИВТЕР

2019 жылдың 4-тоқсанында пассивтер құрылымы айтарлықтай біршама өзгерді: меншікті қаражаттың үлесі 51,3%, ұзақ мерзімді міндеттемелердің үлесі 28,5%, ал қысқа мерзімді міндеттемелердің үлесі 20,2% құрады. Қысқа мерзімді міндеттемелер құрылымында қысқа мерзімді кредиторлық берешектің үлесі (50,5%-дан 49,4%), қысқа мерзімді банк несие үлесі (15,7% -дан 14,8%) сәл төмендеді, ал басқа қысқа мерзімді міндеттемелердің үлесі (33,7% до 35,7%) өсті.

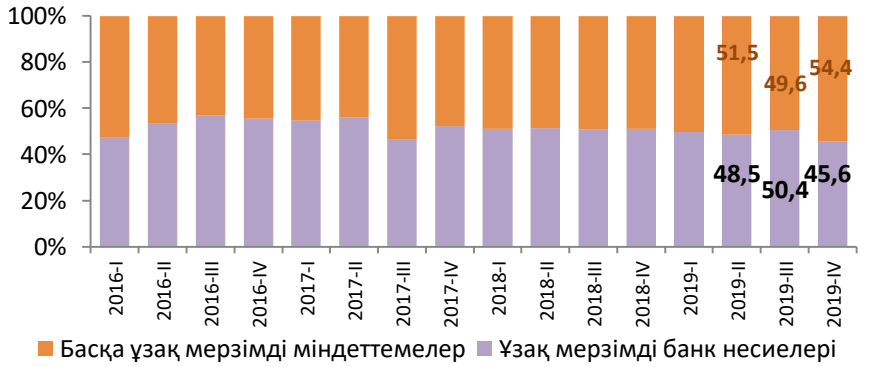
Ұзақ мерзімді міндеттемелер құрылымында банк несиелері үлесі біршама төмендеп 54,4% құрады.

Баланста мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындар үлесі – 26,3% дейін өсті, ал мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындардың үлесі 19,8% -ға дейін төмендеді. Сонымен қатар, мерзімі өткен банк несиелері бар кәсіпорындар үлесі төмендеп, 2,4% құрады.

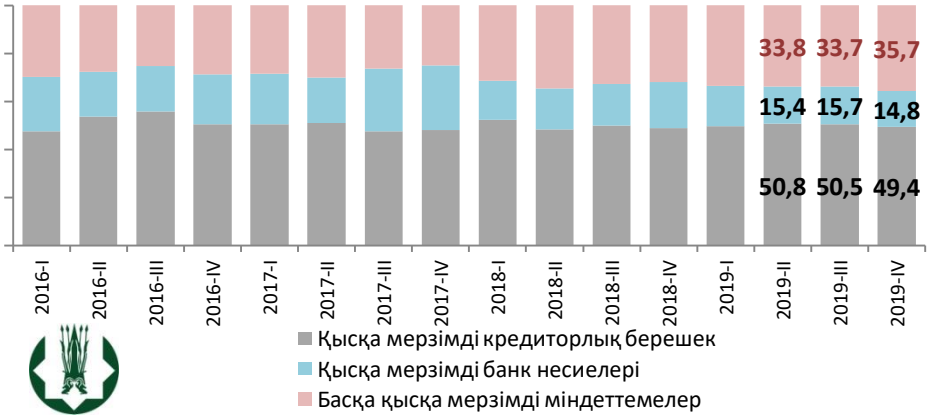
Активтер құрылымы

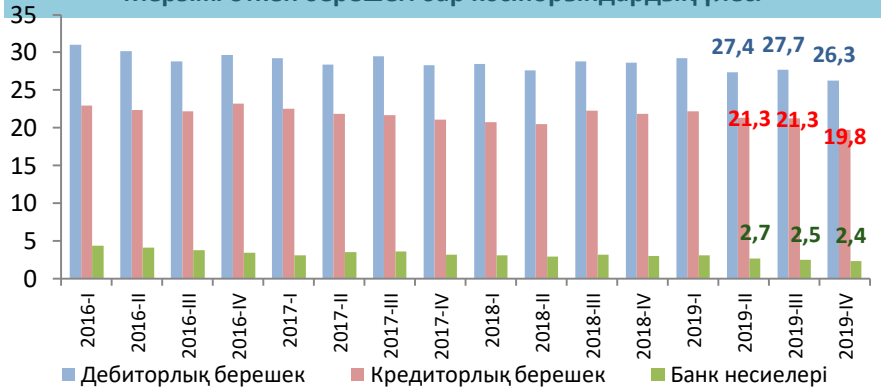
Ұзақ мерзімді міндеттемелердің құрылымы

Қысқа мерзімді міндеттемелердің құрылымы

Мерзімі өткен берешегі бар кәсіпорындардың үлесі

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК

2019 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігі аздап жақсарды: негізгі құралдар мен айналым қаражатын меншікті қаражат есебінен және банк несиелерінің есебінен қаржыландырған кәсіпорындар үлесі артып, ал қаржыландыру болмаған кәсіпорындар үлесі азайды. Кәсіпорындардың көпшілігі негізгі құралдар мен айналым құралдарын меншікті қаражат есебінен қаржыландырады (сәйкесінше, 66,4% және 80,1%).

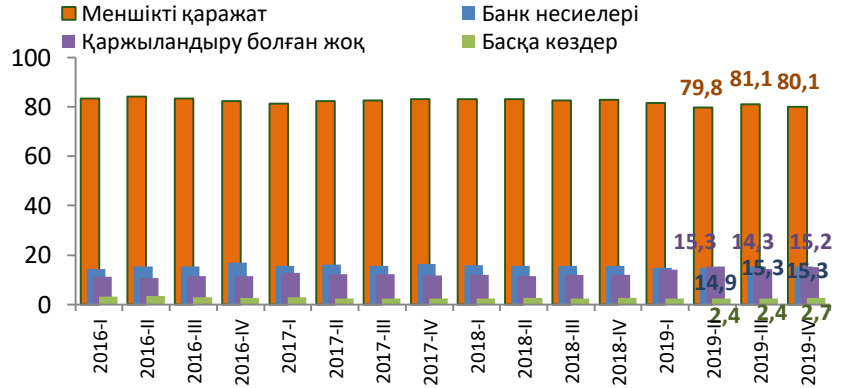
Негізгі құралды және айналым қаражатын қаржыландыру мақсатында банк несиелерін пайдаланған кәсіпорындар үлесі аздап болса да, жоғарылады (сәйкесінше 6,1% және 15,3%).

Кәсіпорындардың қаржыландыру мүмкіндігін шектейтін негізгі факторлар болып қаржы-қаражаттың жеткіліксіздігі (кәсіпорындардың 27,0%-ы үшін) және өзге кәсіпорындар тарапынан жоғары бәсекелестік (22,7%) табылады.

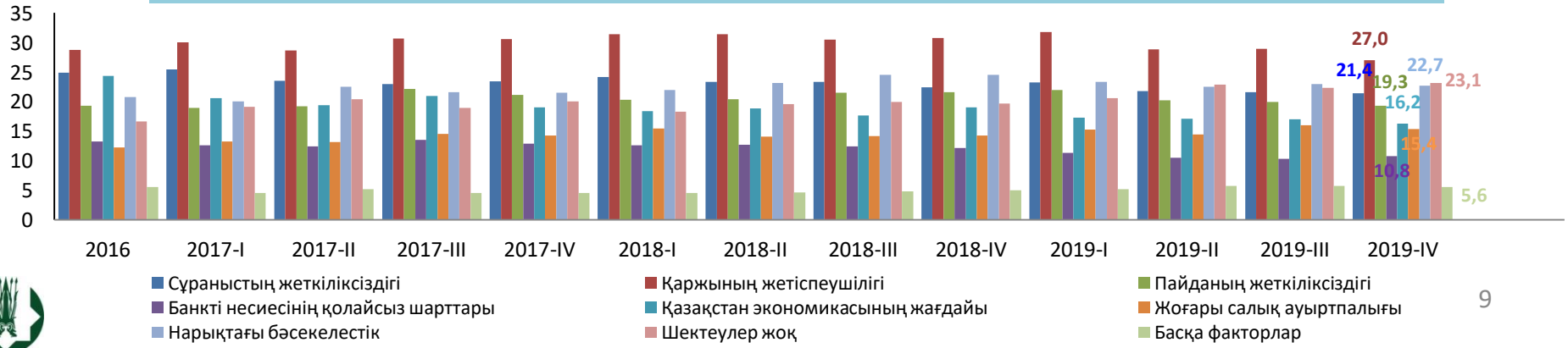
Негізгі құрал-жабдықтарды қаржыландыру көздері

Айналым қаражатын қаржыландыру көздері

Кәсіпорындардың қаржыландыру қабілетін шектеуші негізгі факторлар

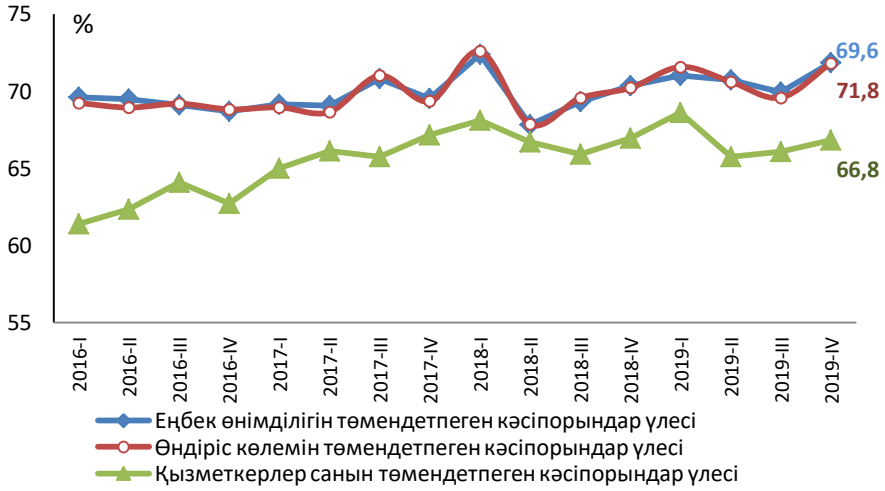

ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗГЕРУІ

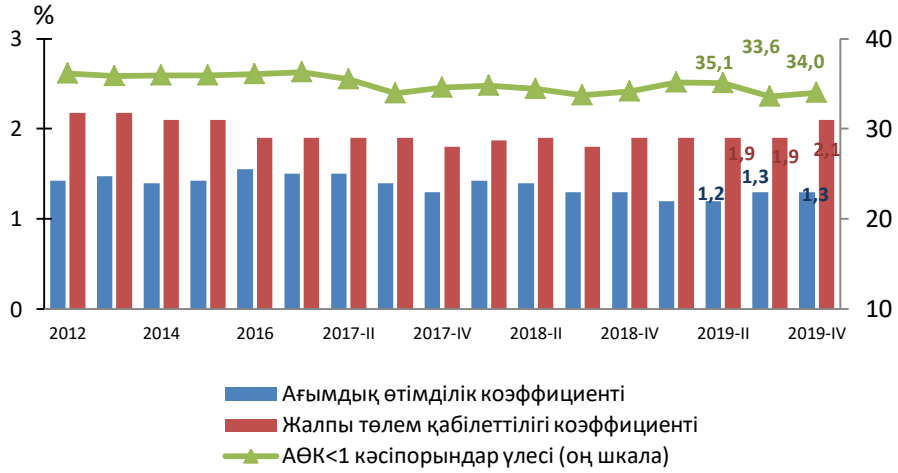
2019 жылдың 4-тоқсанында өндіріс көлемі өскен немесе өзгермеген кәсіпорындар үлесі өсті (3 - тоқсандағы 69,5%-дан 71,8%-ға дейін), ал қызметкерлер санын төмендетпеген кәсіпорындар саны сәл ғана ұлғайды. Нәтижесінде еңбек өнімділігі біршама төмендеді.

Өтімділігі жақсы кәсіпорындар саны төмендеді (34,0%-ге дейін), ағымдағы өтімділік коэффициентінің орташа мәні өзгермеді. Ағымдағы өтімділік коэффициентінің орташа мәні (1,3) мен жалпы төлем қабілеттілік коффициентінің орташа мәнінің (2,1) арасындағы айырмашылық кәсіпорындар үшін ұзақ мерзімді берешекті өтеу қысқа мерзімді берешекті өтеуге қарағанда оңайырақ болып табылатынын білдіреді.

Өндіріс тиімділігінің көрсеткіштері

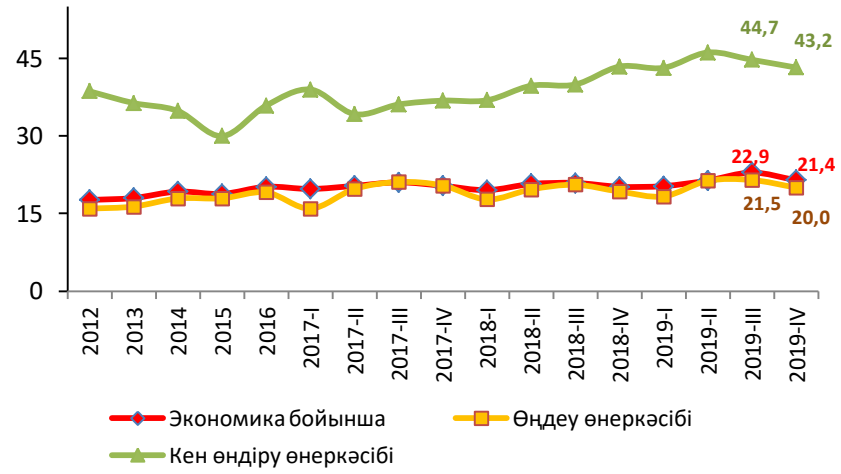
Кәсіпорындар өтімділігі мен төлемге қабілеттілігі

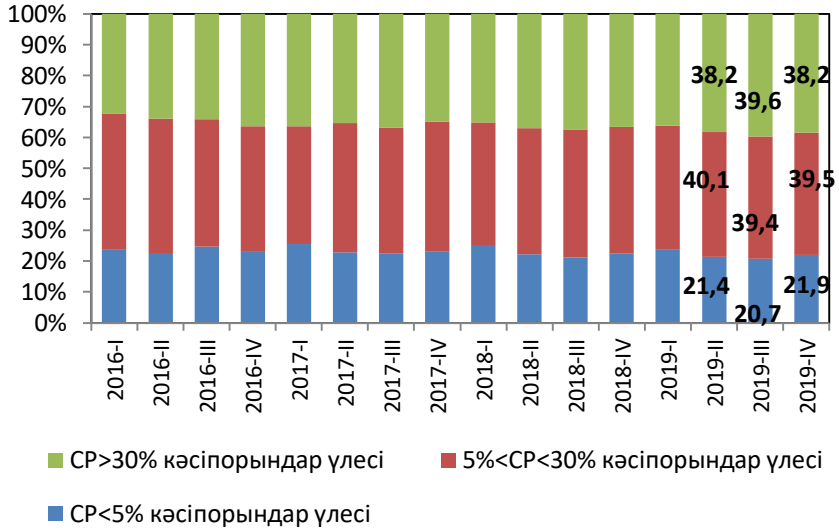
ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗГЕРІСІ

2019 жылдың 4-тоқсанында кен өндіру өнеркәсібіндегі сату рентабельділігінің* орташа мәнінің** кен өндіру және өңдеу салаларында төмендеуі экономика бойынша көрсеткіштің төмендеуіне әкелді (21,4%). Сату рентабелділігі жоғары кәсіпорындар үлесі 38,2%-ға дейін төмендеді. Кен өндіру өнеркәсібіндегі орташа сату рентабельділігі өңдеу өнеркәсібіне қарағанда әлдеқайда жоғарырақ (сәйкесінше, 43,2% және 21,4%).

Сату рентабельділігі, % -бен

Сатудың рентабельділігінің деңгейі бойынша кәсіпорындардың жіктелуі

*Пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі сату рентабельділігі

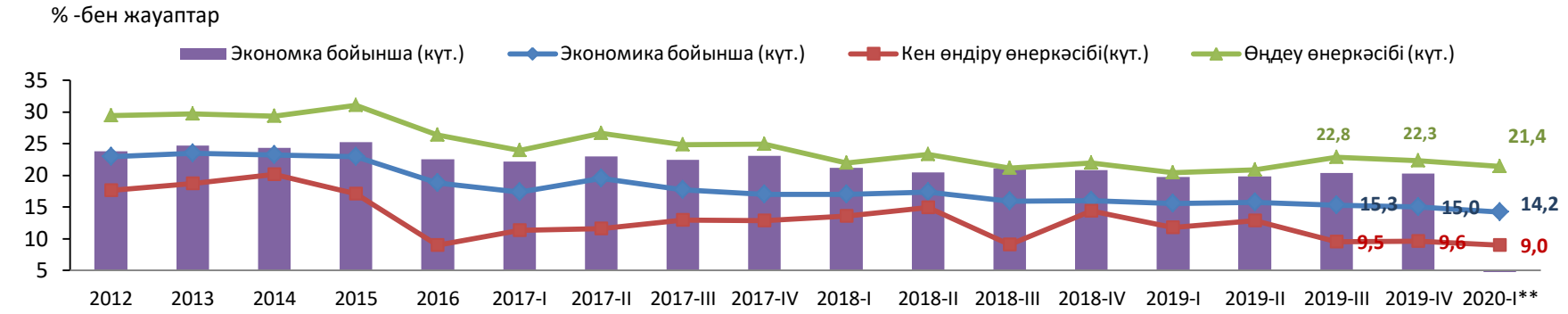
**Орташа арифметикалық деңгейдің экстремалды мәндердің әсеріне тәуелді болғандықтан медианалық мәндер келтірілген

БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ

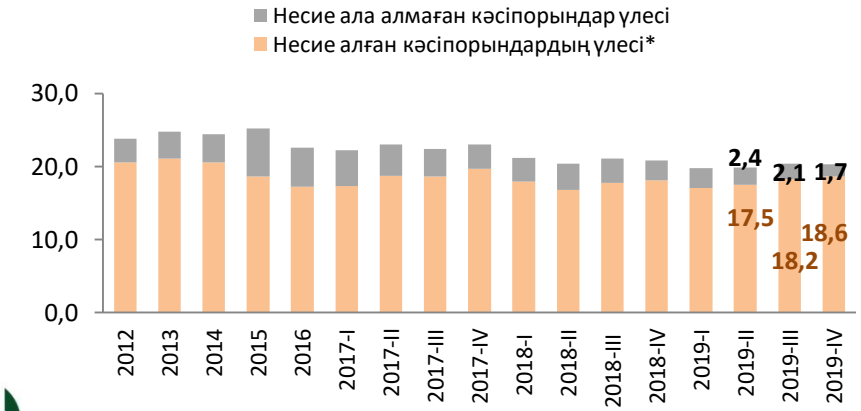
2019 жылдың 4-тоқсанында сауалнамаға қатысқан кәсіпорындардың 20,3%-ы банктен кредит алуға өтініш беріп, 18,6%-ы несие алды (немесе несие алуға өтініш берген кәсіпорындардың санының 91,6%). Сонымен қатар, несие ала алмаған кәсіпорындар үлесі сауалнамаға қатысушылардың 1,7-н құрады (немесе несие алуға өтініш берген кәсіпорындар санының 8,4%).

2020 жылдың 1-тоқсанында несие алуға ниеті бар кәсіпорындардың үлесі 14,2-ды құрады. Өңдеу өнеркәсібінде бұл көрсеткіш 21,4%-ды, ал кен өндіру өнеркәсібінде 9,0%-ды құрады.

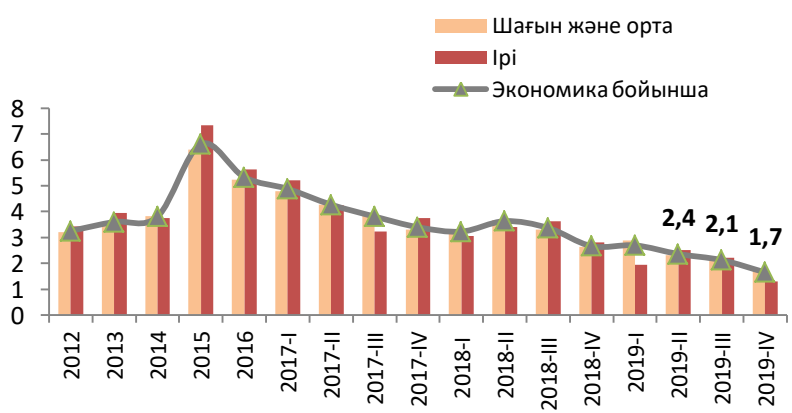
Несиеге сұраныс
(банктен несие алуға өтініш берген кәсіпорындар үлесі, %)

Банктердің несие алуға кәсіпорындар берген несие алуға өтініштерін қарауы, %

Несие алуға өтініш берген, бірақ алмаған кәсіпорындар үлесі, %

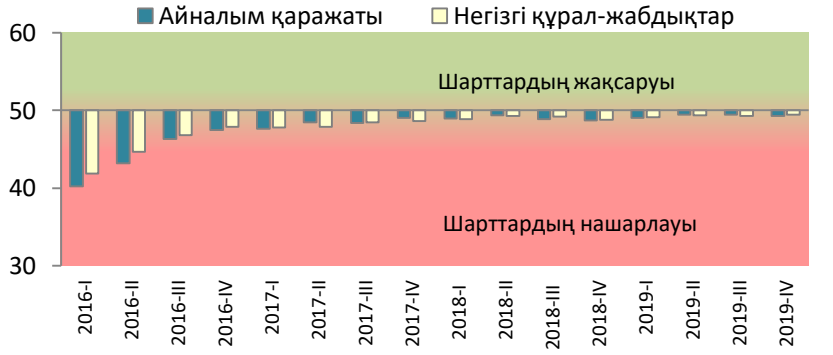
БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНА ЫҚПАЛЫ

2019 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындар несиелендірудің бағалық (несиелендіру бойынша мөлшерлемелер деңгейі, қосымша комиссиялар мөлшері) және бағалық емес (несиелендірудің ең жоғарғы мөлшері мен мерзімі, қарыз алушының қаржылық жағдайына қойылатын талаптар, кепілге қойылатын талаптар) шарттарын жалпы теріс бағалады. Бұл ретте, несиелеудің бағалық және бағалық емес шарттарын теріс бағалаған кәсіпорындар саны біртіндеп төмендеп жатыр.

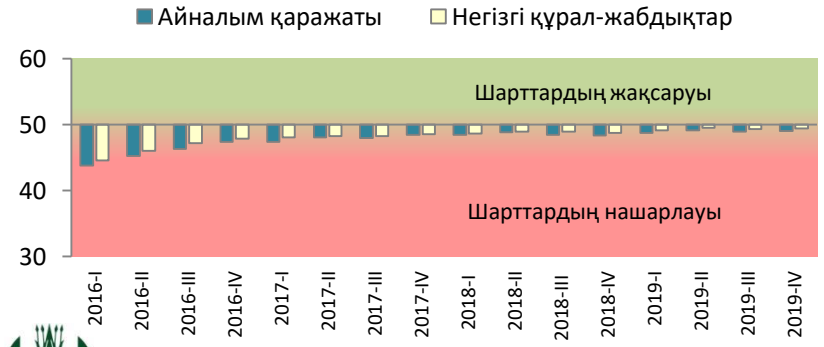
Мониторингке қатысушы кәсіпорындардың ішінде теңгемен және шетелдік валютамен алынған несиелер бойынша орташа пайыздық мөлшерлеме төмендеп, сәйкесінше 12,3% және 5,9% құрады. Кәсіпорындар үшін қолайлы пайыздық мөлшерлеме теңгемен берілетін несиелер бойынша 6,4%, ал шетел валютасымен – 2,9% болып табылады. Сонымен қатар кәсіпорындар теңгемен берілетін несие мерзімінің ұзартылуын жіне шетел валютасымен берілетін несие мерзімінің төмендеуін қалайды.

Несиелеу талаптарының өзгеруі

Бағалық шарттар

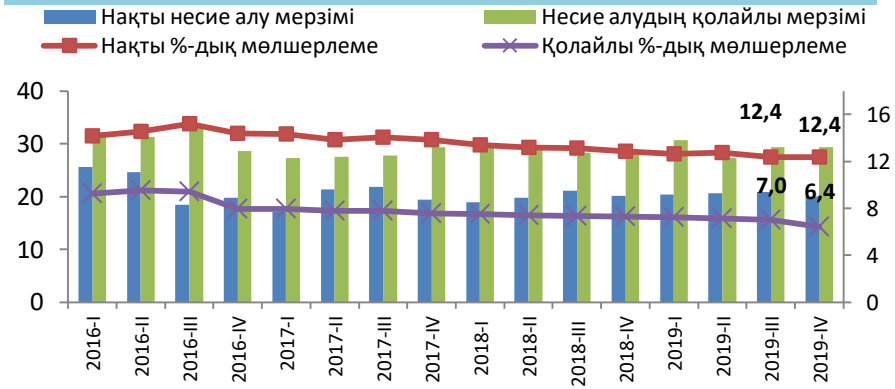

Бағалық емес шарттар

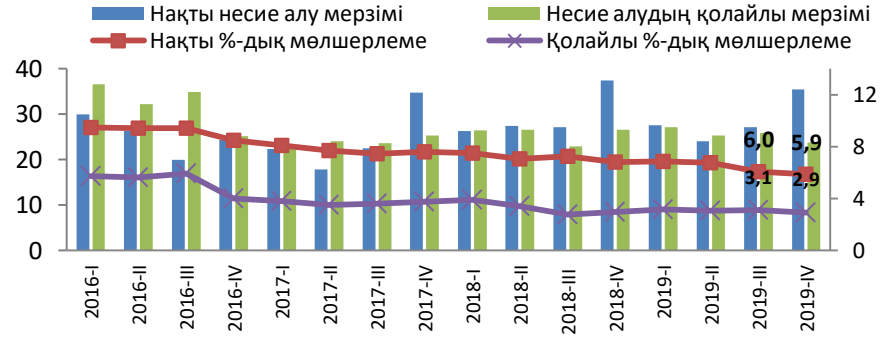

Несиелер бойынша мерзімдер мен мөлшерлемелер

Теңгемен несиелердің мерзімдері мен мөлшерлемелері

Шетел валютасымен берілген несиелердің мерзімдері мен мөлшерлемелері

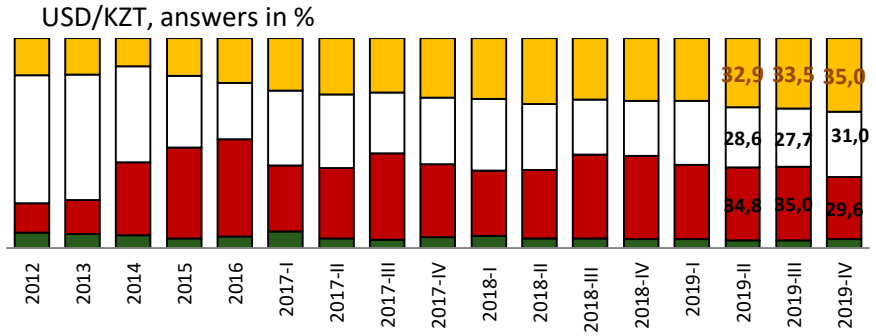

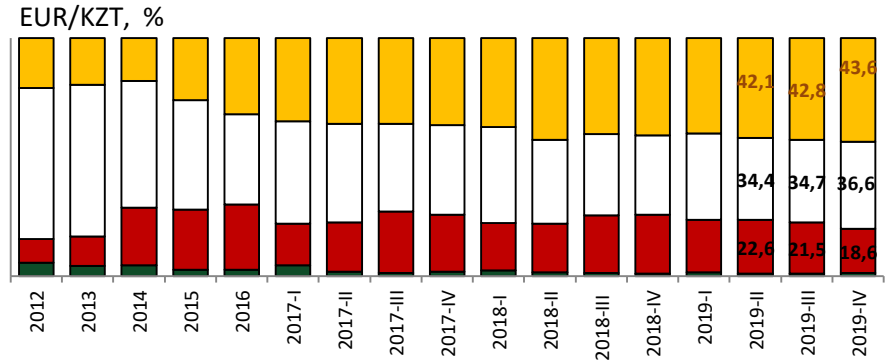
*ДИ-диффузиялық индекс. 50 деңгейден қанша жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің өсу (құлдырау) қарқыны сонша жоғары (төмен), 50 деңгейі өзгерістің жоқ екендігін көрсетеді

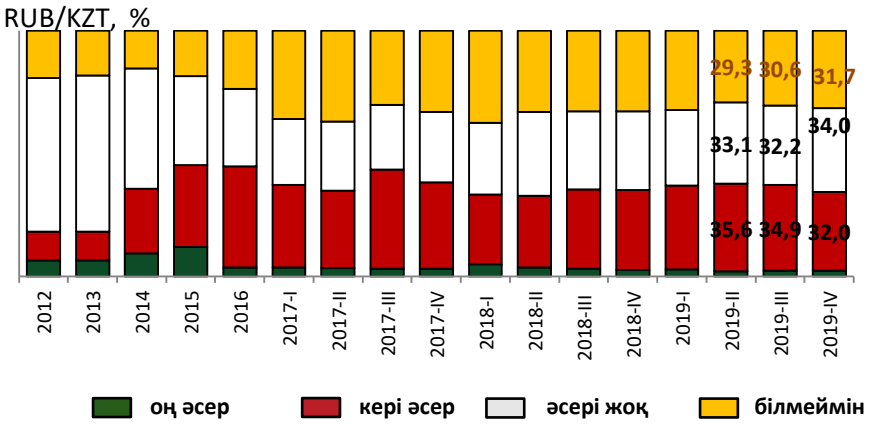
ВАЛЮТА БАҒАМЫ ӨЗГЕРУІНІҢ ЫҚПАЛЫ

2019 жылдың 4-тоқсанында кәсіпорындардың экономикалық жағдайына теңге бағамының шетел валюталарына қатысты өзгерісінің кері әсері төмендеді. Теңге бағамының АҚШ долларына қатысты өзгерісі шаруашылық қызметіне теріс әсер еткен кәсіпорындар үлесі 29,6%-ға дейін төмендеді. Сонымен қатар, теңге бағамының еврoға және ресей рубліне қатысты өзгерісі экономикалық жағдайына кері әсер еткен кәсіпорындар үлесі де төмендеді (сәйкесінше, 18,6% және 32,0%).

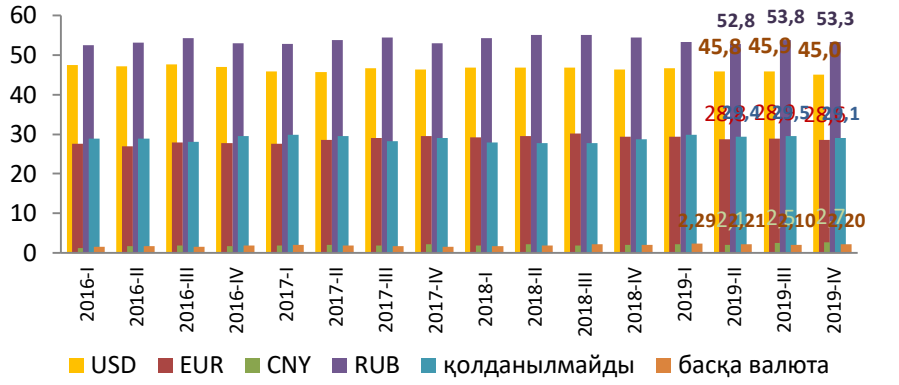
Есеп айырысу барысында қолданылатын негізгі валюталар болып ресей рублі (кәсіпорындардың 53,3%-ы) мен АҚШ доллары (кәсіпорындардың 45,0%-ы) қалып отыр.

Есеп айрысуда шетел валютасын қолдану
(валюталар %-бен)

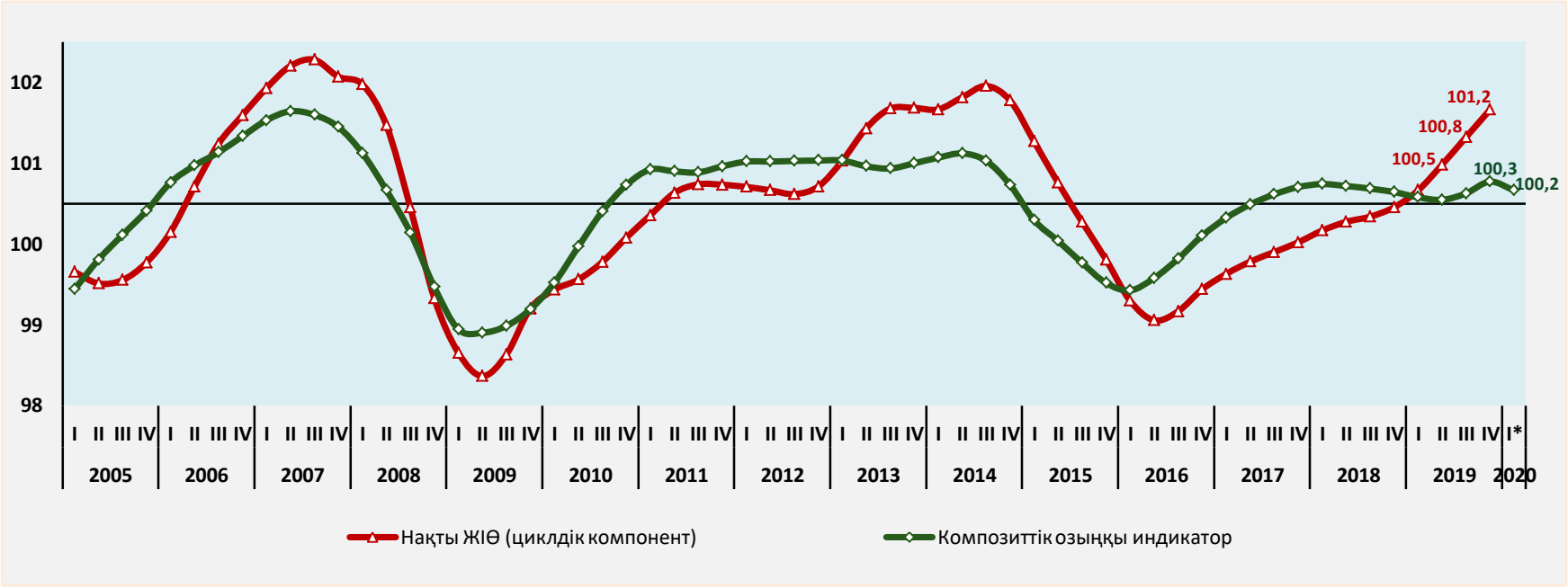

КОМПОЗИТТІК ОЗЫҢҚЫ ИНДИКАТОР*

2019 жылдың 4-тоқсанында нақты сектор кәсіпорындары арасында жүргізілген сауалнама бойынша жиынтық бағалауды сипаттайтын композиттік озыңқы индикатордың (КОИ) динамикасы нақты сектордағы іскерлік белсенділіктің өскенін көрсетеді. КОИ 100,3 құрап 2014 жылдан бері ең жоғарғы мәнге ие болып отыр.

КОИ динамикасына теңгемен және шетел валютасымен алынған несиелер бойынша орташа пайыздық мөлшерлеменің төмендеуіне баланысты орын алған инвестициялық белсенділіктің жоғарылауы оң ықпал етті. Оң әсер еткен факторлар ретінде теңге бағамының АҚШ доллары, евро және ресей рубліне қатысты өзгерісі экономикалық жағдайына кері әсер еткен кәсіпорындар үлесінің төмендеуін, экономикаға берілген несие көлемінің өсуін және несие алған кәсіпорындар санының ұлғаюын атауға болады.

Кәсіпорындар 2020 жылдың 1-тоқсанында экономикалық белсенділіктің аздап төмендеуін болжайды (КОИ 100,2 құрады), дегенмен индикатор өсу аясында қалып отыр.

- Композиттік индикатор іскерлік циклдің бұрылу нүктелерін анықтау үшін қолданылады, сондай-ақ экономикалық белсенділік динамикасының жағдайы мен бағыты бойынша сапалы ақпарат ұсынады. Композиттік индикатор кәсіпорындарындардың ағымдағы және күтілетін жағдайына қатысты сұралған кәсіпорындардың басшылары көзқарасының жалпылама бағалауын білдіреді жыне нақты ЖІӨ серпінінің 1-2-тоқсандағы басып болу қабілеті бар. Индикатор мен нақты ЖІӨ-ді (2005 жылдың орташа жылдық бағалары) есептеу барысында маусымдықтан тазарту және Ходрик-Прескотт әдісімен тренд жою жасалған. Салыстыру мақсатында циклдік құрауыштар стандартталған.

** 2020 жылдың 1-ші тоқсаны үшін КОИ сауалнамаға қатысушы кәсіпорындардың күтімдері негізінде есептелген.

ӘДІСНАМАЛЫҚ ТҮСІНІКТЕМЕ

- Кестелер мен графиктерде көрсетілген диффузиялық индекс (ДИ) оң жауаптар мен өзгеріссіз жауаптардың жартысының сомасы ретінде есептеледі. Осы индекс қаралып отырған көрсеткіштің өзгеру динамикасын сипаттайтын қорытынды индикаторы болып табылады. Егер оның мәні 50-ден жоғары болса – бұл оң өзгерісті, ал 50-ден төмен болса – теріс өзгерісті білдіреді. Бұл ретте диффузиялық индекстің мәні 50 деңгейінен қанша алыс (жоғары немесе төмен) болса, көрсеткіштің өзгеруі (ұлғаюы немесе азаюы) қарқыны сонша жоғары болады.
- Банктердің кредиттері бойынша қолайлы пайыздық мөлшерлеме көрсеткіші мониторингке қатысушы кәсіпорындар олар үшін өндірістің рентабельділігінің ағымдағы деңгейі тұрғысынан алғанда қолайлыретінде қоятын пайыздық мөлшерлемелердің орташасы ретінде есептеледі.
- Қаржылық коэффициенттердің көрсеткіштері жалпы алғанда сауалнамаға қатысқан кәсіпорындардың іріктеуі бойынша, сондай-ақ қажет болған кезде салалар бойынша есептелген орташа мәндермен, тоқсан соңындағы баланс көрсеткіштерінің күтілетін мәндерінің кәсіпорындардан алынған бағалаулары негізінде көрсетілген. Бұл ретте осы бағалаулардың, сондай-ақ олардың ішінде орташа есептелетін бағалаулардың олардың мәндерінің абсолюттік дәлдігін алу мақсаты болмайды (өйткені есептік болып табылмайды), ал экономиканың және оның салаларының қаржылық емес секторының жай-күйінің өзгеру үрдістерінің бағалаулары мен талдауын жедел алуға арналған.
- Композиттік индикатордың (КИ) нақты ЖІӨ серпінінің 1-2-тоқсандағы басып болу қабілеті бар*. КИ-дің және ЖІӨ-нің уақыт қатарлары (2005 жылғы бағалармен) маусымдылықтан тазартылған және үрдісі жоқ, яғни экономикалық конъюнктураның қысқа мерзімді ауытқуларымен негізделген циклдік құрауыштар ғана кіреді. Салыстыру мақсатында циклдік құрауыштар стандартталған, яғни бір (өлшемсіз) өлшем бірлігіне келтірілген.

КИ жалпы ЭНС бойынша қысқа мерзімді даму үрдістерін көрсетуге арналған. Бұл ретте оның мынадай қасиеті бар: 1) басым сипаты бар; 2) ЭНС дамуының циклдік сипаттамасын көрсетеді; 3) жедел қалыптастырылады, себебі кәсіпорындарға жүргізілген жедел сауалнама негізінде құрылған.

Кәсіпорындарға жүргізілген сауалнамалар бойынша қалыптастырылған индикаторлардың ішінде КИ құрауыштары ретінде мынадай басым индикаторлар кірді:

1) Экономиканың салаларында дайын өнімге сұраныстың өзгеруінің ДИ-і
2) бағалар өзгерісін көрсететін индикаторлар тобы:
- бүкіл нақты сектор бойынша бағалар өзгерісінің ДИ-і,
- шикізат пен материалдар бағаларының өзгерісінің ДИ-і;
3) инвестициялық және кредиттік белсенділіктің өзгерісін көрсететін индикаторлар тобы:
- негізгі құрал-жабдықтарды қаржыландыру үшін кредит алған кәсіпорындардың үлесі (мемлекеттік бағдарламаларды қоса алғанда),
- меншікті қаражат пен банктердің несиелерінен бөлек негізгі құрал-жабдықтар мен айналмалы қаражатты қаржыландыру үшін басқа көздерді пайдаланған кәсіпорындардың үлесі;
- кредит алған кәсіпорындардың үлесі,
- кредит алуға ниет білдірген кәсіпорындардың үлесі,
- теңгедегі және шетел валютасындағы кредиттер бойынша нақты пайыздық мөлшерлемелердің деңгейі;
4) жұмыспен қамту деңгейінің индикаторы: қызметкерлерінің саны төмендемеген кәсіпорындардың үлесі;
5) кәсіпорындардың қызметіне теңгенің валюталық бағамының өзгерістері (АҚШ долларына, еуро және ресей рубліне) әсер ететін индикатор.